

Egy volt pálos birtok a Maróti hegyek lábánál: Pilismarót

Pilismarót Komárom-Esztergom megyében, a Duna jobb partján, a Visegrádi-hegységhez tartozó település. A Maróti hegyek lábánál, a 11-es főút mellett, a Duna Zebegényel és Szobbal átellenes oldalán fekszik. Marót nevét 1138-ban említik először a II. Béla király által kiadott dömösi prépostság adománylevelében, ekkor Maraut alakban írták.¹ Marót egy része 1260-ban királynői adományként a visegrádi Szent András monostor birtokába került, mely később a monostorral együtt a pálosok tulajdona lett.² A pálos rend eltörlése után, 1786-ban a helység a vallásalap birtokába ment át.³ De mit adtak Pilismarótnak a pálosok...?

Marót már a rómaiak idejében lakott hely volt, akiknek emlékét a mai Basaharc puszta helyén emelt „Ad Herculem” nevű erődített táborhely romjai őrzik.⁴ Pilismarót, az Árpád korban a királyi család nemzetségi birtoka volt.⁵ 1138-ban a dömösi monostornak II. Béla Maróton 4 családot, — név szerint: Cetku, Pentuk, Matheus és Puci családját — adományozza; feladatuk az, hogy a dömösi dékánnak, vagy a kanonoknak kocsit, vagy szekeret és lovat adjanak utazásuk alkalmával.⁶ 1260-ban Mária királyné a települést a visegrádi Szent András bencés monostornak adományozta, majd 1391-ben Zsigmond király a maróti birtokot elvette a bencésektől, és az esztergomi Szent István prépostságra bízta. 1398-ban viszont már újból a visegrádi Szent András monostor birtokában találjuk. 1493-ban II. Ulászló király a visegrádi Szent András bencés apátság maróti birtokait a pálosoknak adományozta. A visegrádi Szent András kolostor a XV. században elhanyagolt állapotban volt, 1438-ban, amikor már csak egyetlen szerzetes lakta, olivetanus szerzeteseknek akarták átadni. Ez valószínűleg nem következett be, hanem 1493-ban Bakócz Tamás, akkor győri püspök közbenjárására VI. Sándor pápa és II. Ulászló király a pálosoknak adta.⁷

„VI. Sándor pápa a Visegrád melletti Szentandrás monostort (iuxta castrum nostrum Wysegradiensem in silvis solitudine ad plagam orientalem fundatum et constructum), amely a hosszú idők alatt s az apátok gondatlansága folytán romba dőlt és évek óta lakatlan volt, csak 1 szerzetes lakta, s akkor zsványok tanyáznak benne (vagabundi habitant), elveszi a bencésektől s a világszerte híres pálos remetéknek adja.”⁸

---

¹ THOROCZKAY GÁBOR: A dömösi prépostság története alapításától I. Károly uralkodásának végéig, Bakács István: Hont vármegye Mohács előtt (Budapest, 1971)

² Komárom-Esztergom megye településtörténeti kalauza

³ Esztergom vármegye (Magyarország vármegyéi és városai, 1908)

⁴ Esztergom vármegye (Magyarország vármegyéi és városai, 1908)

⁵ BÉL MÁTYÁS: Esztergom vármegyéről...

⁶ KNAUZ NÁNDOR: Monumenta I. 93. lap.

⁷ Documenta Artis Paulinorum. A magyar rendtartomány kolostorai N–Sz.

⁸ BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002-1599-ig. (Budapest, 1938.) (Oláh Miklós formulárja Jászón 65; b 66/a 1. V. ö. Fraknoi: Oklevéltár a m. kir. kegyúri jog tört. 55. l.)

A törökök alatt Marótot is az elpusztult települések között tartották számon, csak itt-ott maradt egy-két lakosa: 1570-ben a török adóösszeírásakor – az Alsó- és Felsőmarótra osztott településen⁹ – Alsó-Maróton (Kis-Marót) csak 2, Felső-Maróton pedig csak 15 házat találtak. A török elől Elefántra menekült pálosok maróti birtokaikat Ghymeszi Forgách Simonnak és Imrének adták bérbe.¹⁰ A kényszerű távollét alatt sem szakították meg a kapcsolatot a pilisi birtokkal, Marót lakott település mivoltára a pálosok érzékenyen vigyáztak.

1686-88-ban Buda visszafoglalása után a pálosok ismét le akarnak telepedni az ország központjában. 1686-87-ben három beadvánnyal fordulnak I. Lipót királyhoz, melyben említik nyolc régi budakörnyéki monostorukat, romjaikról vázlatos térképet nyújtanak be és kérik e birtokokban való megerősítésüket. A pesti pálosok arra törekedtek, hogy közelebb fekvő, török idők előtti monostoraik birtokait is visszaszerezzék és konventjüket azok jövedelméből fenntartsák. Így természetesen a maróti birtokra is igényt tartottak.¹¹ A pálos rend a hódoltságot átvészelt Pilismarót lakóival először 1701-ben kötöttek szerződést az úrbéres szolgáltatások ügyében. A faluban megindult az allodiális gazdálkodás, uradalmi ispán és hajdú is tevékenykedett a faluban. 1720-ban már 150 holdas allodiális szántó volt Maróton, 1728-ra kiépült az uradalmi állattartás központja, ahol juhászt és kanászt alkalmaztak. A Maróthoz csatolt Bitóc-pusztát a pálosok nem szándékozták újratelepíteni, allodiális földként kezelték.¹² Az új pesti rendház élelmezésére a maróti majorság kertjében termelt zöldségeket (sóska, uborka), az erdőben szedett gombát és vadhúst (elsősorban szarvast) szállítottak. Később az uradalomból hajókon a Dunán szállították Pestre a téglát, követ, meszet és fát is.¹³

Egy 1737.szeptember 15-én kelt szerződés szerint Pilismaróton a pálosok egy házi kápolnával ellátott házat építettek:

„Aláb meg nevezet kiimives mester alkuttam meg T.P.pesthi prior urammal Maróthi szent szerzettnek falujában leendő épület véget, illy módon, hogy páter prior uram adván minden szükséges segítséget és materiálékat, a jövő októberben fel álitok köbül, nyers téglából és égetettből egy szobát, abban nyiló házi capolynácskát, egy kis ambituskát és kamorát kezem ben adót obriz szerint. Ezen kívül tartozom kémént is fel raknom és egy kemencze lábot az uraságh szobájában hasonló képpen megraknom és a szobát kápolnát és ambituskát égetett téglával ki flastromoznom s e mellet belől és kívöl böcsületessen ki vakolnom. Melly munkámért átallyában lótt alku szerint lészen húsz német forintom...”¹⁴

⁹ A község feltehetően már a középkorban két részből — Kis- és Nagy-Marót — állt. A jelenlegi Alsó-Marót lehetett Kis-Marót, amelyben az 1570. évi esztergomi szandzsák összeírás szerint csupán két ház állt, és volt egy egykerekű, romokban heverő malma. A későbbiekben ez a település végleg eltűnt, csak az Alsó-Marótnak nevezett szántóföld emlékeztet rá. Ettől a helytől nyugatra, a Pángor-dombon állt a középkori mindkét Marót plébániatemploma, melynek nyomaira egy 1941. évi ásátás alkalmával bukkantak rá. CSORBA CSABA: Esztergom (Panoráma - Magyar Városok, 1981)

¹⁰ 1570: *Arendatariae apertinentiarum monasterii S.Andreae factae erga comitem Simonem et Emericum Forgách. Documenta Artis Paulinorum. A magyar rendtartomány kolostorai N–Sz.*

¹¹ *Documenta Artis Paulinorum. A magyar rendtartomány kolostorai N–Sz.*

¹² MAGYAR ESZTER: A Pálos-rend pilismaróti uradalmának újjászervezése a török hódoltság után In.: *Varia Paulina Pálos rendtörténeti tanulmányok I.*, 1994.

¹³ MAGYAR ESZTER: A Pálos-rend pilismaróti uradalmának újjászervezése a török hódoltság után In.: *Varia Paulina Pálos rendtörténeti tanulmányok I.*, 1994.

¹⁴ *Documenta Artis Paulinorum. A magyar rendtartomány kolostorai N–Sz.*

1748. november 18-án arról értesülhetünk, hogy Jadoczky Anna átengedte a maróti kallómalomban lévő részét a pesti perjelnek öt mise szolgáltatása fejében. December 11-én Victor Pál is átengedte a maróti kallómalom részét a pesti pálosoknak. Az 1752. március 22-én kelt iratból értesülhetünk arról, hogy maróton serfőzőház is létezett. Glantz Orbán serfőző mesterrel a pálosok a későbbiekben megegyezést kötöttek egy szítás- és egy kallómalom építésére is a faluban, a Madarász hegy alatt. 1762-ben kezdik el a bitóci fogadót építeni a pálosok, amit a következő évben már bérbe is adnak:

„Aláb meg irt adom tuttára mindeneknek, az kiknek illik, hogy Bitóczi pusztán Basarcz szöllő hegy alatt lévő vendégfogadót Jovan Jankovicsnak, úgy mint vendég fogadósnak esztendeig keze alá attam e képen: Hogy az konyhátul, szobáktul és istállóktul fog fizetni az uraságnak az az t.P.Paulinusok pesti nemes conventjének forintott 28...”

Az 1774. szeptember 27-én kelt irat alapján arról értesülhetünk, hogy Csaté Ferenc, a rend maróti számtartója házat építhet magának Maróton.¹⁵

A szerzetesrendek működésének beszüntetése (1786.) és vagyonuk lefoglalása alkalmával a kamara a szekularizált javokról pontos leltárt készített. Ennek során felsorolták a pilismaróti uradalom valamennyi értékesebb épületét is, mely uradalmi épületek tükrözik a rend allodiális gazdálkodásának 18. század végi pillanatnyi helyzetét is. Maróton van a téglából épített, cseréppel fedett 5 szobás és a hozzá tartozó helyiségekkel ellátott uradalmi udvarház, amelyben a tisztartó is lakik saját cselédeivel. Az udvarházhoz csatolták az udvari fronton a szerényebben épített hajdúházat, kocsiszínt, lóistállót. Az udvarház telkén található még egy gyümölcszárító az újonnan épült pálinkaégető házzal, baromfiól cseréppel fedett borospince. Tartozik hozzá gyümölcsöskert, parkosított terület, díszkert kerti lakkal, halas és teknősbékás tó, szerszámoskamra, fedett csűr egybeépítve a pajtabíró lakásával. A faluban van még egy parókia háromszobás épülete kocsiszínnel, kerttel, istállóval. Az újonnan épült fogadó a konyhán, pincén stb. kívül négy szobából áll, istálló, kocsiszín és hordószín tartozik hozzá. A régi uradalmi vendégfogadót az erdész lakja, aki az egész uradalom erdészeti vezetéséért felel. Háza két szobából, istállóból áll a szokásos mellékhelyiségekkel. A faluban van az uradalmi mézarszék a mézáros lakásával egybeépítve. A tégláégető és a téglaszín már rossz állapotban vannak, a pesti építkezések befejezése után az évi égetések száma több mint a felére csökkent. Pilismaróton van még juhodály a juhász házával, egy silány épület, amelyben az uradalmi pintér lakik, a régi pálinkaégető ház. A Malom patakon három gabonaórló és egy kallómalom működik. Basaharcon, a régi Bitóc pusztán már megtalálható csirájában a későbbi önálló, a pilismarótitól elkülönült uradalmi majorközpont. A vendégfogadóban egy vendég- és 5 másik szoba van a konyhán, pincén, istállókon és a kamrán kívül. Az allodiális szőlőket is itt telepítették, ennek megfelelően présház és cseréppel fedett téglapince is épült a pusztán. Itt állították fel a fedett uradalmi méhest is 42 méhkassal. Az allodiális szántók nagysága 1720 óta nem nőtt Maróton. Basaharcon a fogadó mellett is van néhány holdas szántó és itt van nagyobb terjedelmű földesúri rét is.¹⁶

¹⁵ Documenta Artis Paulinorum. A magyar rendtartomány kolostorai N–Sz.

¹⁶ MAGYAR ESZTER: A Pálos-rend pilismaróti uradalmának újjászervezése a török hódoltság után In.: Varia Paulina Pálos rendtörténeti tanulmányok I., 1994.

Végül essen szó Pilismarót templomairól is, amelyekről nem egyértelműen szólnak a források. Néhány helyen a pálosok által épített templomról, illetve kolostor meglétéről emlékeznek meg.¹⁷ Ezek téves információk. Pilismaróton két templomot találunk, a római katolikus és a református templomot. Csorba Csaba: Esztergom című könyvében és a Komárom megye régészeti topográfiájában az áll, hogy a Pángor-dombon állt a középkori mindkét Marót (Kis- és Nagy-Marót) plébániatemploma, melynek nyomaira egy 1941. évi ásatás alkalmával bukkantak rá.¹⁸ A Komárom Megye Régészeti Topográfia adatai szerint 1941-ben Varga Bálint és Hunyadi János itteni földjén szántás közben egy ismeretlen rendeltetésű és bizonytalan korú észak-dél, illetve kelet-nyugati irányú kereszt alakú építményt találtak. Horváth A. János jelentésében beszámol arról, hogy a kereszt alakú üreg környékén római téglákat és egy faragott, 63 x 80 cm-es, 10 cm vastag, egyik oldalán kiemelkedő kereszttel díszített kőlapot látott, amely állítólag az üreget fedte. Az üreg belső oldalai vakolva voltak, fenekét téglavagy simakőlap képezte.

A nyugat-keleti irányú szárazban keskeny rekeszfal volt. A fedőlapon vakolásnyomokat vett észre. Az üreg környékén semmiféle edénycserepet vagy más tárgyat nem találtak. A lelőhelyet megtekintette Bottyán Árpád is, aki jelentésében azt is írja, hogy Varga Bálint az üreg közelében több irányban talált falmaradványokat. 1941 októberében Bottyán Árpád kisebb ásatással egy középkori templom 5,60 méter széles és 3,70 méter hosszú kelet-nyugati irányú szentélyének falait tárta fel, amelynek déli részén a templom csatlakozó falát is megtalálta. A feltárás során semmiféle apró leletanyagot nem talált. A templom a középkori Marót plébániatemploma lehetett, amelynek 1349-ben Sifridus, 1402-ben Miklós nevű plébánosáról hallunk. Utóbbinak IX. Bonifác pápa váci kanonokságot adott.¹⁹

Az esztergomi szandzsák 1570. évi összeírásában Felső-Marót településrész Nagy Marót néven szerepel, ahol ez időben 15 házat és egy romokban levő egykeresű malmot írtak össze. A szomszédos Bitóc-pusztáé²⁰ ekkor Nagymarót lakosainak birtokában volt. A templomot 1560-1590 között emelték, majd 1685-86-ban átépítették. Az eredetileg Szent Lőrinc tiszteletére épített templomot²¹ Marót református lakosai használták a 17. században: 1626 és 1628-ban Marossi Mihály nevű prédikátorukat említik, aki 1628-ban részt vett a Keviben tartott általános zsinaton. 1647-ben három 1/2 portát írnak össze Maróton. Buda

¹⁷ „A község történetében sűrűn szerepelt pálosoknak itt kolostoruk állott, mely jelenleg a vallásalap tulajdonában major és lakóházul szolgál.” BOROVSZKY SAMU: Magyarország vármegyéi és városai / ESZTERGOM VÁRMEGYE / ESZTERGOM VÁRMEGYE KÖZSÉGEI. Irta Reiszig Ede dr., a szerkesztő bizottság tagja / Pilismarót.

¹⁸ CSORBA CSABA: Esztergom (Panoráma - Magyar Városok, 1981)

¹⁹ ISTVÁN HORVÁTH, MÁRTA H. KELEMEN, ISTVÁN TORMA szerk.: Komárom megye régészeti topográfiája: Esztergom és a dorogi járás

²⁰ A lelőhelyet a középkori Bitóc (Bydonch; Bytholcz; Budonc; Bitoszt) falu helyével azonosították. Első okleveles említését 1343-ból ismerjük, amikor Nagy Lajos király az elődei által a visegrádi Szt. András-monostornak adományozott és időközben elidegenített Maróth és Bydonch birtokokat ismételten a monostornak adományozza. 1496-ban arról értesülünk, hogy a pilisi apátságnak is volt itt birtoka. Ekkor ugyanis István pilisi apát Bytholcz-i szőlőjét a visegrádi (ekkor már pálos tulajdonban levő) Szt. András kolostornak nyolc forintért eladja. 1506-ban Ulászló király megerősíti a visegrádi pálosokat bitóci birtokukban. A falut 1543 — 1544 táján a török pusztította el. Az 1570. évi török adóösszeírás szerint Bitóc-pusztára Nagy Marót lakosainak birtokában volt. Békefi Rémy Bitócot — helytelenül — a mai Pilisszentlélekkel, ill. a Héreg (Komárom m. tatai j.) mellett volt Bethil nevű földdel azonosítja. ISTVÁN HORVÁTH, MÁRTA H. KELEMEN, ISTVÁN TORMA szerk.: Komárom megye régészeti topográfiája: Esztergom és a dorogi járás

²¹ Magyar Nemzeti Levéltár / A pilismaróti református templom (<http://reformacio.mnl.gov.hu/>)

visszafoglalása (1686) után ismét a pesti pálosok birtokába került, akik a török időben is fennálló református templomot (mai református templom) birtokukba vették. Az 1701. évi canonica visitatio szerint ezt a templomot 1687-ben a reformátusok visszakapták, s a katolikusok a mai római katolikus templom helyén állt „török mecset”²² helyén építettek maguknak új templomot. A maróti „régii török mecset”-et az első katonai felmérés (1766-1785) térképére is feljegyezték. A szakemberek véleménye szerint valószínű, hogy a dombon álló régi református templom a török időben épült a reformátusok részére, a római katolikus templom helyén említett kerektemplom vagy török mecset egy középkori körtemplom - Nagy Marót templomának - maradványa lehetett. A körtemplomot 1786-ban is említik.”²³

A pálos rend megszüntetésének következményeként 1786-ban a Vallásalap tulajdonába került a falu középkori temploma. Ezt 1788-ban végre megvásárolták a reformátusok, majd 1810-1820 között klasszicista stílusban bővítette az épületet Feigler Ferenc építőmester. Ekkor nyerte el mai formáját. 1921-ben villámcsapás következtében a toronysisak leégett, az akkori helyreállítás nyomán épült a mai. A templomot körülveszi a temető. Érdekessége az ún. "papsor" - a gyülekezetben szolgált és elhunyt lelkészeknek egymás mellett álló síremlékei. A lelkészek, segédlelkészek, oskolamesterek névsora 1626 óta (kisebb hiányokkal) ismert. Gyülekezetétörténete a lelkészi hivatalban olvasható.²⁴ A református templom a falu feletti dombon, a temetőkertben áll, keletelt, egyhajós, poligonális záródású templom, nyugati homlokzata előtt toronnyal, a keleti záródás felé kontyolt nyeregtetővel. Északi oldalához, az egykori szentély mellett kétszintes sekrestye, ma bejárati előcsarnok csatlakozik. A torony kőkeretes kapuját pálos címer díszíti, felette, az ablak könyöklőjén 1686-os évszám látható. Síkmennyezetes belső térrel rendelkezik, két rövidebbik oldalán oszlopokra támaszkodó falazott karzat áll. Berendezése jellemzően a 19. század végéről származik.²⁵

Pilismarót római katolikus temploma 1787–1792 között épült, korábbi templom felhasználásával, 1810-ben átépítették. Szabadon álló, egyhajós, egyenes szentélyzáródású, északi homlokzati tornyos, szentély felett kontyolt nyeregtető templom. A szentély keleti oldalához kétszintes sekrestye csatlakozik. A torony kórusablakán 1810-es évszám látható. Csehsüveg boltozatú hajóval és szentéllyel rendelkezik, a hajó bejárati oldalán falazott karzat áll. A falképek a 19. század végén készültek. Berendezése jellemzően késő barokk.²⁶

---

²² „Ezenkívül a törököknek is volt egy kerek temploma, amelyet utóbb leromboltak. (Némethy: Egyházi vizsgálat 14. lap, és Némethy: Series parochorum et parochiarum archidioecesis Strigoniensis, Esztergom, 1894. 219. lap.) BÉL MÁTYÁS: Esztergom vármegyéről...

²³ ISTVÁN HORVÁTH, MÁRTA H. KELEMEN, ISTVÁN TORMA szerk.: Komárom megye régészeti topográfiája: Esztergom és a dorogi járás

²⁴ Komárom-Esztergom megye településtörténeti kalauza

²⁵ Magyarország Műemlékjegyzéke / Komárom-Esztergom megye

²⁶ Magyarország Műemlékjegyzéke / Komárom-Esztergom megye